

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЮНА**

ГУЛЯЄВА Марія Мірчівна

УДК [378.091.2:005]:37.013.83 (430)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА АНДРАГОГІВ
В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
ТИМЧУК Людмила Іванівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри
педагогіки та соціальної роботи (м. Чернівці).

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
АНИЩЕНКО Олена Валеріївна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України, завідувач
відділу андрагогіки (м. Київ);

кандидат педагогічних наук, доцент
ЧУГАЙ Оксана Юріївна,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського», доцент кафедри англійської
мови технічного спрямування № 2 (м. Київ).

Захист відбудеться «13» травня 2021 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, 5-й поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному веб-сайті <http://www.ipood.com.ua> та в бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.

Автореферат розіслано «10» квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.І. Сотська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Освітні стратегії XXI століття визначають ключовим пріоритетом організацію ефективної системи неперервної освіти та освіти дорослих як необхідної умови розвитку людського капіталу високорозвинених країн. У міжнародному дискурсі освіта дорослих виступає індикатором забезпечення права людини на освіту, гідний рівень життя, розвитку громадянського суспільства на засадах соціальної взаємодії, особистісної і професійної самореалізації. Відповідно в Україні виникла потреба створення системи освіти дорослих, підготовки фахівців-андрагогів, що уможливило професіоналізацію сфери безперервної освіти. Вагомим ресурсом реалізації визначених пріоритетів є досвід функціонування системи освіти дорослих у Німеччині, а також цінною для розбудови формальної і неформальної її складової може стати освітня практика підготовки андрагогів у німецьких університетах.

Тенденція професіоналізації у галузі освіти дорослих визначена як провідна у європейських документах та ініціативах – резолюціях, рекомендаціях, програмах ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського центру розвитку професійного навчання (CEDEFOP), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) («Освіта впродовж життя: політика і стратегія» (UNESCO, 2014), Інчхонська декларація і програма дій щодо розвитку освіти до 2030 року (2015), Рекомендації ЮНЕСКО щодо навчання та освіти дорослих (UNESCO, 2016), Глобальний звіт ЮНЕСКО стосовно навчання та освіти дорослих «Інклюзія та освіта: усі означає усі» (UNESCO, 2020); «Розвиток сектору навчання дорослих: відкриття вищої освіти для дорослих» (European Commission, 2013), «Працюємо разом задля зміцнення людського капіталу, працевлаштування і конкурентоспроможності» (COM, 2016), Резолюція Ради Європи щодо Оновленого порядку денного для навчання дорослих (Council Resolution, 2011); Рекомендації Ради Європи щодо шляхів оновлення навичок «Нові можливості для дорослих» (Council Recommendation, 2016). У багатьох країнах реалізуються численні проекти, національні та транснаціональні програми співпраці з метою розроблення стандартів, компетентнісних профілів андрагогів, забезпечення освітніх можливостей для підготовки фахівців з освіти дорослих.

Питання професіоналізації освіти дорослих є важливим і для України, адже наразі ринок освітніх послуг для дорослого населення активно розширюється; на законодавчому рівні освіту дорослих визнано сферою професійної діяльності (до Державного класифікатора професій було включено професію «андрагог» (2019), оприлюднено для громадського обговорення проект Закону України «Про освіту дорослих» (2020).

Офіційне включення нової професії актуалізувало потребу обґрунтування її концептуальних засад, визначення вимог до особистісних і професійних якостей андрагога, конкретизації й закріплення в юридичних нормах його функціональних обов'язків, налагодження системи професійної підготовки та підвищення кваліфікації. Ці питання стали ключовими у дослідженнях українських учених О. Аніщенко, С. Архипової, С. Бабушко, Н. Бідюк, С. Болтівця, В. Буренко, Т. Гіжинської, К. Годлевської, Т. Десятова, І. Жарук, С. Ізбаш, Н. Клокар, С. Когут,

Л. Лук'янової, Л. Набоки, Н. Ничкало, О. Огієнко, О. Пехоти, Н. Протасової, В. Пуцова, О. Рябової, Л. Сігаєвої, Т. Сорочан, А. Старєвої, Н. Терьохіної, Л. Тимчук, О. Чугай та ін. Дослідники доводять необхідність професійної підготовки персоналу для системи освіти дорослих, акцентують увагу на функціях андрагога, висвітлюють досвід його підготовки у зарубіжних країнах.

Для розроблення концепції професії андрагога в Україні практично значущим є багатий міжнародний досвід у цій галузі. Дослідницький інтерес спрямований на Федеративну Республіку Німеччина, яка має розвинену систему освіти дорослих, що характеризується ефективністю законодавчого врегулювання. Ідеї німецьких учених у галузі освіти дорослих (Р. Арнольд (R. Arnold), Й. Вайнберг (J. Weinberg), В. Гізеке (W. Giezeke), Г. Гресснер (G. Graebner), Р. Егетенмаєр (R. Egetenmeyer), В. Зайтер (W. Seitter), С. Латтке (S. Lattke), Д. Ніттель (D. Nittel), Е. Нусль (E. Nuissl), Й. Ольбріх (J. Olbrich), Ф. Поггелер (F. Pöggeler), Р. Тіппельт (R. Tippelt), П. Фаульштіх (P. Faulstich), В. Шуленберг (W. Schulenberg) набули поширення у зарубіжних системах неперервної освіти. У цій країні підготовка андрагогів здійснюється впродовж пів століття, вирізняється вагомими практичними досягненнями і постійно вдосконалюється шляхом «проникнення» у сферу вищої освіти. Досвід Німеччини доцільно імплементувати в Україні, враховуючи потребу у підготовці кваліфікованих кадрів для освіти дорослих, тенденції професіоналізації та академізації у цій галузі.

Актуальність проблеми дослідження, необхідність обґрунтування концептуальних засад підготовки андрагога в Україні, потреба у розробленні національної стратегії професіоналізації освіти дорослих з урахуванням цінного німецького досвіду зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Професійна підготовка андрагогів в університетах Німеччини»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Проблеми соціалізації особистості в умовах соціальних змін» (РК 0116U004090) та українсько-німецького проєкту «На шляху до запровадження наукової галузі «Освіта дорослих і післядипломна освіта» в Україні. Розробка концепції спеціалізації «Освіта дорослих і післядипломна освіта» у вищих навчальних закладах України» (РК 0117U001464 – 2017 р., РК 0118U000839 – 2018 р.), який у рамках міжнародного науково-технічного співробітництва виконувався спільно з Університетом м. Аугсбурга (Німеччина). Тему дисертації затверджено Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 11 від 25 вересня 2017 р.) й узгоджено рішенням Бюро Міжвідомчої Ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 25 вересня 2018 р.).

Об'єкт дослідження – професіоналізація освіти дорослих у Німеччині.

Предмет дослідження – організація та зміст професійної підготовки андрагогів в університетах Німеччини.

Мета дослідження – визначити організаційно-змістові засади професійної підготовки андрагогів в університетах Німеччини та обґрунтувати можливості

творчого використання конструктивних ідей німецького досвіду в процесі професіоналізації освіти дорослих в Україні.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки андрагогів у Німеччині.

2. Обґрунтувати концептуальні основи професійної підготовки андрагогів у контексті аналізу німецької теорії професіоналізації.

3. Схарактеризувати освіту дорослих у Німеччині як сферу професійної діяльності андрагогів.

4. Розкрити роль університетів у реалізації ідеї безперервної академічної освіти та подальшої академічної професіоналізації освіти дорослих у Німеччині.

5. Здійснити змістово-контекстний аналіз освітніх програм і визначити особливості академічної підготовки андрагогів в університетах Німеччини.

6. Виявити конструктивні ідеї німецького досвіду та визначити можливості їх творчого використання у розбудові системи професійної підготовки андрагогів в Україні.

Методологічну основу дослідження становлять положення гуманістичної філософії освіти, теорії пізнання, діалектичні принципи цілісності, науковості, єдності історичного та логічного, взаємовплив теорії і практики, взаємозумовленості явищ об'єктивної дійсності; теорії і методології педагогічної компаративістики; загальнонаукові підходи (системний, синергетичний і аксіологічний); концептуальні положення педагогіки, андрагогіки і психології щодо навчання дорослої людини, єдності цільового, змістового і процесуального компонентів професійної підготовки фахівця.

Теоретичну основу дослідження становлять:

– фундаментальні положення філософії людиноцентризму (В. Андрущенко, Б. Гершунський, І. Зязюн, С. Клепко, В. Кремень);

– концепції освіти впродовж життя та підготовки фахівців освіти дорослих (О. Аніщенко, О. Дубасенюк, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Т. Сорочан, П. Джарвіс (P. Jarvis), Р. Карлсон (R. Carlson), М. Ноулз (M. Knowles), Д. Кідд (J. Kidd), Е. Ліндемман (E. Lindeman), Ш. Меррієм (Sh. Merriam) та ін.);

– концептуальні ідеї компаративістики у галузі освіти дорослих (Н. Авшенюк, С. Бабушко, Н. Бідюк, М. Борисова, С. Когут, І. Литовченко, Н. Мукан, О. Огієнко, О. Теренко, Н. Терьохіна, Н. Чаграк, О. Чугай та ін.);

– дослідження німецьких учених з освіти дорослих (К. Бушле (C. Buschle), Р. Егетенмаєр (R. Egetenmeyer), В. Гізеке (W. Gieseke), Г. Греснер (G. Graeßner), С. Латтке (S. Lattke), Р. Тіппельт (R. Tippelt), П. Фаульштіх (P. Faulstich), А. ф. Хіппель (A. v. Hippel), І. Шюсслер (I. Schübler) та ін.).

Єдність методологічних підходів, обґрунтованість теоретичних засад сприяли адекватному вирішенню завдань і досягненню мети дослідження.

Для вирішення поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**: загальнонаукові (*аналіз, синтез, узагальнення, систематизація* зібраного матеріалу); *теоретичний аналіз* – з метою обґрунтування сутності

базових понять дослідження; *системно-структурний, структурно-логічний аналіз* – з метою визначення специфіки системи освіти дорослих у Німеччині; *змістово-контекстний аналіз* – задля вивчення змісту освітніх програм, навчально-методичних матеріалів; *компаративістський аналіз* – у процесі зіставлення особливостей професіоналізації, підготовки андрагогів в Україні і Німеччині; *метод наукової екстраполяції* – з метою окреслення можливостей використання прогресивних ідей німецького досвіду у вітчизняному освітньому просторі; *математично-статистичні методи* (фільтрація контенту за допомогою встановлених маркерів і кластерів, кількісно-сумативна оцінка); *емпіричні*: спостереження, які здійснювалися безпосередньо в Університеті міста Аугсбурга, закладах і установах освіти дорослих в Німеччині (Аугсбург, Мюнхен, Дахау, Унтершляйсгайм, Тутцінг, Айхштет, Інгольштадт); обговорення дослідницьких проблем під час ворк-шопів в Університеті міста Аугсбурга; е-листування з метою обговорення проблем дослідження з німецькими вченими.

Джерельна база дослідження. На різних етапах наукового пошуку було вивчено й проаналізовано 494 документальних і наукових джерела, серед них – 364 іншомовних (349 німецькою та 15 англійською мовами), зокрема: законодавчі акти, урядові постанови, документи, аналітичні та статистичні матеріали, які регулюють систему освіти дорослих у Німеччині; довідкова література; українські монографічні й періодичні видання, дисертаційні праці та наукові публікації з проблем освіти дорослих та її професіоналізації; оригінальні науково-дослідні праці німецьких учених у галузі освіти дорослих; навчально-методичні ресурси; публікації фахової періодики; робоча документація університетів.

Використано фонди наукових бібліотек німецьких університетів (Берлінського університету імені Гумбольдтів, Брауншвейзького технічного університету, Вестфальського університету імені Вільгельма, Вуппертальського університету, Єнського університету імені Фрідріха Шиллера, Католицького університету Айхштетт-Інгольштадт, Католицького університету Фрайбурга, Кельнського університету, Марбурзького університету імені Філіппа, Мюнхенського університету Бундесвера, Мюнхенського університету Людвіга-Максиміліана, Педагогічного університету Фрайбурга, Технічного університету Кайзерслаутерна, Тюбінгенського університету Еберхарда Карла, Університету Аугсбурга, Університету імені Фрідріха-Александра в Ерлангені і Нюрнберзі, Університету Кобленц-Ландау, Університету Отто і Фрідріха в Бамберзі, Фрайбурзького університету), українських бібліотек (Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича); а також матеріали інформаційних інтернет-ресурсів (інформаційні портали Hochschulkompass, Studium.org; офіційні веб-сайти німецьких та українських університетів, неурядових організацій, педагогічних спільнот, онлайн-бібліотеки).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що *вперше* досліджено проблему професіоналізації освіти дорослих у Німеччині; обґрунтовано роль німецьких університетів у реалізації ідеї безперервної академічної освіти та подальшої академічної професіоналізації освіти дорослих; на основі змістово-контекстного

аналізу освітніх програм визначено характерні риси й тенденції академічної підготовки андрагогів в університетах Німеччини (відсутність федерального галузевого законодавства, регулювання освіти дорослих земельними законами; наявність персоналу відповідної кваліфікації як необхідної умови державного фінансування інституцій освіти дорослих; збільшення кількості дорослих студентів в університетах; здійснення академічної підготовки в університетах як процес набуття фахових компетентностей андрагога і форма освітньої практики дорослих; двоступенева система академічної підготовки; уніфікація освітніх процесів різних університетів задля забезпечення мобільності; наявність кваліфікаційних можливостей у галузі освіти дорослих; «маргіналізація» освіти дорослих / безперервної освіти; профілізація магістратури, конкретизація у фокусі програми «Освіта дорослих / безперервна освіта» маркерів спеціалізації; домінування науково-дослідницького складника магістерських програм; наявність широких можливостей працевлаштування як умова розроблення, акредитації та переакредитації освітніх програм; чітко визначені рамкові умови професіоналізації освіти дорослих);

– *подальшого розвитку* набув дефінітивний аналіз базових понять («освіта дорослих», «андрагог», «фахівець освіти дорослих») та їх інтерпретація у взаємодії терміносполук: «професія – професіоналізація – професіоналізм – академічна безперервна освіта – академічна професіоналізація освіти дорослих – підготовка андрагогів в університетах»;

– *доповнено* компаративістські дослідження відомостями щодо законодавчого регулювання та інституційної структури освіти дорослих у Німеччині;

– *розширено* бібліографію проблеми професійної підготовки андрагогів шляхом студіювання праць зарубіжних учених; *до наукового обігу* введено маловідомі праці німецьких дослідників В. Гізеке (W. Gieseke), Р.Тіппельта (R. Tippelt), К. Бушле (C. Buschle), Р. Егетенмаєр (R. Egetenmeyer), К. Колтер (C. Kolter), К. Кольман-Еккель (C. Kohlmann-Eckel), Ф. Купфер (F. Kupfer), С. Латтке (S. Lattke), Б. Роглера (B. Rogler), С. Хайнінгер (S. Heininger), М. Шіфнер-Рос (M. Schiefner-Rohs), І. Шюсслер (I. Schübler).

Практичне значення дослідження. Основні положення дисертації використано під час розроблення освітньої програми «Освіта дорослих» зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» другого (магістерського) рівня вищої освіти, запровадженої на факультеті педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Матеріали дослідження інтегровано у зміст навчальних дисциплін «Порівняльна педагогіка», «Андрогогіка», «Громадянська освіта», «Технології навчання дорослих», «Нормативні засади освіти дорослих», «Неформальна освіта дорослих», «Сучасні адаптивні системи і технології навчання». Основні результати дослідницького пошуку можуть бути використані у процесі розроблення програм спецкурсів і спецсеминарів, тематики науково-дослідних робіт для студентів та аспірантів педагогічних спеціальностей, на курсах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, для укладання підручників, навчально-методичних посібників

з проблем освіти дорослих, а також у ході обґрунтування професійного профілю андрагога.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1221-40/01 від 16.12.2020 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 1786 від 24.12.2020 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 37 від 26.01.2021 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/17-2636 від 18.02.2020 р.), Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (довідка № 01-09/637 від 31.12.2020 р.), а також у процес організаційно-методичної та інформаційної діяльності Департаменту освіти і науки Чернівецької обласної державної адміністрації (довідка № 01-42/3385 від 23.12.2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднені в доповідях *на міжнародних науково-практичних конференціях*: «Соціальне партнерство та міжвідомча взаємодія у розв'язанні актуальних проблем інклюзії» (Чернівці, 2019); «Технології професійної підготовки фахівців у сучасному освітньому просторі» (Чернівці, 2019); «Концептуальні шляхи реформування та розвитку педагогічних наук» (Миколаїв, 2019); «Соціальна робота і проблеми міграційних процесів у глобалізованому світі» (Чернівці, 2018); «Наукові дослідження: закономірності та парадокси» (Київ, 2018); «Транснаціональний розвиток освіти та медицини: історія, теорія, практика, інновації» (Тернопіль, 2017); «Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи» (Чернівці, 2017).

Результати дисертаційного дослідження обговорювалися під час наукових семінарів кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Публікації. Основні положення дисертації висвітлені в 13-ти публікаціях, з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у зарубіжному періодичному науковому виданні; 7 публікацій у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів і загальних висновків, списку використаних джерел (494 позиції, з них 349 – німецькою та 15 – англійською мовами) та 7-ми додатків. Загальний обсяг дисертації – 308 сторінок, з них основного тексту – 195 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, схарактеризовано ступінь наукової розробленості проблеми, зв'язок із науковими програмами та планами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, методологічну й теоретичну основу; схарактеризовано джерельну базу; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; відображено їх апробацію та впровадження в освітню практику.

У першому розділі – «Професіоналізація освіти дорослих як сучасна науково-педагогічна проблема» – здійснено теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки андрагогів; проаналізовано основні теорії професіоналізації як концептуальні засади професійної підготовки андрагогів у Німеччині; схарактеризовано освіту дорослих у Німеччині.

Здійснено бібліографічний аналіз літератури, за результатами якого визначено чотири групи джерел з проблеми теорії і практики професійної підготовки андрагогів у Німеччині: 1) міжнародні документи засадничого характеру (резолуції та рекомендації Генеральної конференції ООН (1976), міжнародних конференцій ЮНЕСКО з питань освіти дорослих (1972, 1985, 1997, 2009), Міжнародної конференції експертів (1996), Детальна програма реалізації цілей розвитку у сфері освіти і професійної підготовки в Європі (2002) та ін.); 2) праці зарубіжних учених з історії підготовки кадрів для освіти дорослих (Р. Карлсон (R. Carlson, 1977), Ф. Поггелер (F. Pöggeler, 1996), Ш. Меррієм (Sh. Merriam, 1997), Й. Райшман (J. Reischmann, 1999)); 3) наукові дослідження, які розкривають зміст і специфіку підготовки фахівців-андрагогів для сфери освіти дорослих (Дж. Брунер (J. Bruner), Г. Віленський (H. Wilensky), К. Гріффін (K. Griffin), П. Джарвіс (P. Jarvis), С. Змейов, Д. Кемпбелл (D. Campbell), К. Овесні (K. Ovesni), Р. Северо (R. Cervero), М. Ноулз (M. Knowles), В. Хартман (W. Hartman), К.О. Хоул (C.O. Houle)); 4) дослідження сучасних українських учених щодо різних аспектів професійної підготовки андрагогів (О. Аніщенко, О. Дубасенюк, І. Литовченко, Л. Лук'янова, С. Ізбаш, О. Михальчук, Н. Ничкало, О. Огієнко, О. Самойленко, Л. Сігаєва, Т. Сорочан, О. Чугай).

Констатовано, що у наукових джерелах увиразнено історико-правовий і науково-дослідницький сегменти означеної проблеми. На основі хронологічного принципу представлено досвід підготовки фахівців з освіти дорослих, особливості утвердження їхнього професійного статусу. Виявлено у наукових джерелах проблеми дефінітивного аналізу ключових понять, зокрема використання значної кількості споріднених терміносполук, пов'язаних з професійною підготовкою та діяльністю андрагогів як педагогів для освіти дорослих. З'ясовано, що у Німеччині також спостерігається неоднозначність використання відповідних термінів.

З-поміж найбільш уживаних є поняття «Erwachsenenbildner», що означає «освітянин дорослих», яке, очевидно, є похідним від «Erwachsenenbildung» – освіта дорослих. Термін «андрагог» вживається рідко, проте є найбільш суголосним з німецькими поняттями серед українських лексичних відповідників. Багатозначність тлумачення пов'язана з інституційною структурою системи освіти дорослих, що охоплює формальну, неформальну та інформальну освіту. З'ясовано, що на сучасному етапі галузь освіти дорослих (Erwachsenenbildung) у Німеччині офіційно називається «безперервна освіта» (Weiterbildung). Освіта дорослих умовно поділяється на безперервну професійну освіту (berufliche Weiterbildung) та загальну освіту дорослих (allgemeine Erwachsenenbildung). Водночас безперервна професійна освіта включає підвищення кваліфікації (Fortbildung) та перекваліфікацію (Umschulung), а загальна освіта дорослих охоплює базову (Grundbildung) та політичну (Politischebildung) освіту.

Здійснено аналіз законодавчого регулювання освіти дорослих з урахуванням особливостей федеративного устрою Німеччини, в результаті чого констатовано відсутність уніфікованого правового забезпечення галузі, що керується нормами освітнього, трудового, економічного і цивільного права. Загальні гарантії держави у галузі освіти дорослих викладено в Основному законі розподілу компетенцій щодо законодавства та управління між федеральною державою та землями, Законі про професійну освіту; Кодексі соціального права; Законі про сприяння продовженню освіти з метою професійного росту; Законі про дистанційну освіту; Рамковому законі вищої школи. Ключові питання галузі урегульовуються земельними законами.

На основі аналізу законодавчо-нормативного забезпечення освіти дорослих констатовано відсутність спеціальних нормативних документів щодо підготовки фахівців для галузі. У більшості законів серед критеріїв, відповідність яким є умовою отримання бюджетних коштів, визначена вимога спеціальної кваліфікації педагогічного персоналу, що актуалізує питання підготовки кадрів, адже їх наявність – одна з провідних умов фінансування освітніх програм зокрема та діяльності закладу освіти дорослих загалом. Відповідно професіоналізм персоналу є обов'язковою умовою функціонування галузі. Це питання набуло особливої актуальності і розглядається винятково в контексті теорій професіоналізації визначеної освітньої сфери. «Без наукового обґрунтування немає професії», – висловлена С. Каде (S. Kade, 2006) теза фактично є лейтмотивом більшості наукових праць німецьких учених (В. Гізеке (W. Gieseke, 2018), Р. Тіппельта (R. Tippelt, 2014), К. Бушле (C. Buschle, 2015), Р. Егетенмаєр (R. Egetenmeier, 2020), С. Латтке (S. Lattke, 2009), І. Шюсслер (I. Schüßler, 2014)), на основі яких узагальнено теоретичні засади професіоналізації, уточнено сутність професіоналізму андрагога.

У другому розділі – **«Система академічної підготовки андрагогів у Німеччині»** – обґрунтовано роль університетів в утвердженні ідеї академічної безперервної освіти; проаналізовано бакалаврські та магістерські програми підготовки андрагогів; розкрито особливості визнання, сертифікації і підвищення кваліфікації фахівців освіти дорослих у Німеччині.

У взаємодії терміносполук «професія – професіоналізація – професіоналізм» ключове значення має академічна підготовка андрагогів, що часто ототожнюється з поняттям академічної професіоналізації освіти дорослих. У наукових рефлексіях німецьких учених акцентується увага на тому, що цей процес передбачає не лише передачу академічних знань в умовах університету, здобуття певної формальної кваліфікації, але й можливості особистісного розвитку, набуття широкого спектру компетентностей.

З'ясовано, що безперервна освіта в університетах розглядається як академічна безперервна освіта, що передбачає продовження або відновлення організованого навчання після завершення початкового етапу освіти, а також після досвіду професійної діяльності на оплачуваних посадах або у формі сімейної зайнятості, що здійснюється в умовах організації предметно-специфічного навчання у закладі вищої освіти. Як правило, безперервна академічна освіта

пов'язана з професійним досвідом, але не обов'язково вимагає наявності університетського диплома (доповідь Постійної конференції міністрів освіти і культури земель Федеративної Республіки Німеччина, 2001).

Характерною рисою німецької безперервної академічної освіти є її зорієнтованість на тих, хто вже має першу професійну кваліфікацію (§ 12 Рамкового закону про вищу освіту, 2007). Нині реалізовано численні реформи, спрямовані на забезпечення відкритості вищої освіти для кваліфікованих фахівців, зокрема тих, хто не має безпосереднього доступу до вищої освіти, але прагне здобути ступінь бакалавра чи магістра. Мешканці окремих регіонів, де функціонують університети, зацікавлені у пропозиції реалізації безперервної академічної освіти, тому вони є цільовою групою, що прагнуть до набуття компетентностей у галузі освіти дорослих. Ці цільові групи в університетах формують різні категорії осіб – зацікавлені громадяни, соціально визначені групи (жінки, люди похилого віку, так звані «відсіянні абітурієнти»), професійно-діяльнісні категорії людей (на підприємствах, в асоціаціях, на державній службі), випускники відповідних закладів вищої освіти. Зорієнтованість на цільову групу визначена у профілі безперервної академічної освіти. Таким чином, академічна підготовка в університетах є формою освітньої практики дорослих. Викладачі університетів виступають представниками професії, тому освітні програми, програми дисциплін забезпечують освітнє середовище, де особистість може соціалізуватися у професії.

Концепція академічної професіоналізації фокусується насамперед на кваліфікаційних можливостях, що забезпечуються в університетах і наукових установах в галузі освіти дорослих / безперервної освіти.

З метою створення освітньої кваліфікаційної моделі, яка б забезпечувала визнані усіма учасниками освітнього процесу основні компетенції та стандарти підготовки фахівців, необхідні для роботи в галузі освіти дорослих, а також гарантувала б якість освітніх пропозицій, у Німеччині сформувалася базова *двоступенева система підготовки педагогічного персоналу* у галузі освіти дорослих: бакалаврат (3 роки) та магістратура (2 роки). Сучасні освітні програми бакалаврських і магістерських спеціальностей ґрунтуються на запропонованій Секційною комісією Освіти дорослих Товариства педагогічних наук Німеччини (DGfE) Базовій освітній програмі (Kerncurriculum) для бакалаврських / магістерських педагогічних спеціальностей за профілем «Освіта дорослих / безперервна освіта», що створена для уніфікації освітніх процесів різних університетів, забезпечення мобільності та уможливлення взаєморозуміння випускників різних вузькопрофільних спеціальностей.

Аналіз освітніх пропозицій у галузі освіти дорослих / безперервної освіти в Німеччині здійснено за матеріалами традиційної для німецької практики навчально-довідкової літератури (навчальний довідник «Освіта дорослих / безперервна освіта»; «Документації навчальних програм в галузі освіти дорослих / безперервної освіти включно з програмами очного і заочного навчання в Німеччині»), ресурсами авторитетних інформаційних порталів Hochschulkompass та Studium.org. На основі використання методів цільового математично-статистичного та змістово-контекстного аналізу з'ясовано, що наразі в 66

університетах Німеччини (у містах Аугсбург, Бамберг, Берлін, Вюрцбург, Єна, Карлсруе, Кельн, Магдебург, Марбург, Мюнхен, Кайзерслаутерн, Фрайбург) реалізуються 159 навчальних програм в галузі освіти дорослих / безперервної освіти, зокрема 64 програми на рівні бакалаврату та 95 курсів магістратури.

Аналіз документації, статистичних даних, змісту навчання андрагогів з урахуванням фокусу освітніх програм дозволив виявити такі характерні особливості їхньої підготовки:

1) програми дисциплін у галузі освіти дорослих / безперервної освіти на рівні бакалаврату найчастіше стосуються педагогічного фаху, окрему складову становлять дисципліни, модулі з проблем освіти дорослих. Частково це призводить до «маргіналізації» освіти дорослих / безперервної освіти, що передбачає зменшення кількості дисциплін, що стосуються безпосередньо спеціалізації з освіти дорослих (переважно 9 з 10 програм дисциплін сфокусовані на проблемах педагогіки, менша кількість – на проблемах теорії і практики освіти дорослих);

2) підготовка фахівця з освіти дорослих переважно відбувається в умовах магістратури. У магістерських програмах додаються відповідні маркери зі спеціалізації «Освіта дорослих», зокрема: розвиток людських ресурсів, цільові групи, з якими працюватиме майбутній викладач у галузі освіти дорослих (люди похилого віку, мігранти, особи з інвалідністю) тощо. У бакалаврських програмах проблематика модулів визначається з урахуванням загальних проблем педагогіки (сфери застосування освітньої науки, дидактична діяльність) або більш конкретних проблем навчання, підготовки (методична підготовки, стажування, проекти, дослідження);

3) упродовж останніх двох десятиліть відбулося розширення можливостей для навчання майбутніх фахівців з освіти дорослих на бакалаврському та магістерському рівнях з урахуванням фокусу освітніх програм; інколи у фокусі програми не визначено спеціалізацію з освіти дорослих, але зміст підготовки за програмою свідчить про відповідну спеціалізацію;

4) при розробленні, акредитації та переакредитації програм на рівні бакалаврату та магістратури важливе значення мають можливості працевлаштування. З метою підготовки конкурентоспроможного фахівця, розвитку його професійної компетентності включені до змісту освітніх програм такі дисципліни, як: психологія, економіка з урахуванням потреб різних категорій дорослих з метою набуття ними специфічних знань, умінь, навичок, які є важливими на ринку праці;

5) фактично в усіх освітніх програмах акцентується увага на необхідності розвитку професіоналізму андрагогів, професіоналізації фахівців з освіти дорослих; спроектовано системне, планомірне формування професійних компетентностей, набуття знань, умінь, що визначено у відповідних профілях компетентностей і посадових інструкціях; наявне чітке розуміння, яким чином формуються чітко визначені професійні якості; змодельовано траєкторію удосконалення фахових компетентностей андрагогів у контексті забезпечення якості освіти, професійної діяльності.

У третьому розділі – **«Перспективи творчого використання ідей німецького досвіду підготовки андрагогів в освітньо-професійному просторі України»** – схарактеризовано особливості розвитку освіти дорослих та підготовки андрагогів в Україні; представлено результати компаративістського аналізу щодо конструювання профілю андрагога; конкретизовано можливості екстраполяції ідей німецького досвіду в Україні.

Схарактеризовано динамічні системні процеси у галузі освіти дорослих України, індикаторами яких є зростання попиту і розширення ринку освітніх послуг для дорослого населення; розроблення законодавчого забезпечення з метою нормативного врегулювання галузі; активізація наукових досліджень; започаткування підготовки андрагогів у трьох українських університетах (Донбаський державний педагогічний університет, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича).

На основі німецького і українського досвіду окреслено особливості розвитку професійної підготовки фахівців освіти дорослих крізь призму компаративістського аналізу за ціннісно-цільовим, організаційно-змістовим і результативним критеріями. Висвітлено й узагальнено положення німецьких і українських авторів щодо визначення вимог до фахівців з освіти дорослих, виокремлення професійних і особистісних якостей, що уможливило узагальнення профілю андрагога з урахуванням прогностичного обґрунтування кваліфікаційних вимог до нової професії в Україні.

За матеріалами здійсненого аналізу визначено перспективи творчого використання ідей німецького досвіду у підготовці андрагогів в Україні:

- на *національному рівні*: 1) законодавче врегулювання вимоги щодо професіоналізації сфери освіти дорослих (кваліфікація фахівця установи / закладу / організації як умова підтримки з боку держави); 2) розроблення державної програми підтримки і стимулювання дорослого населення до безперервної освіти; 3) розробка концепції професійної підготовки андрагога з урахуванням світового досвіду та національних особливостей; 4) розробка нормативно-правового забезпечення професійної підготовки андрагогів; 5) розроблення професійного стандарту андрагога як рамкової умови для професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з освіти дорослих; 6) заснування мережі інформаційної підтримки для педагогів, тренерів, які задіяні у процесі навчання дорослих;

- на *інституційному рівні*: 1) запровадження університетських програм з метою здобуття кваліфікації «андрагог»; 2) впровадження андрагогічного підходу в освітній процес університетів, перехід до андрагогічної моделі навчання, формування андрагогічної компетентності сучасного педагога закладів освіти різних рівнів; 3) заснування випускових кафедр, структурних підрозділів або відділів андрагогіки (освіти дорослих) для викладання відповідних дисциплін та здійснення андрагогічного супроводу освітнього процесу у закладах вищої освіти.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження підтверджує виконання завдань і уможлиблює формулювання таких висновків:

1. Здійснений бібліографічний аналіз українських і зарубіжних наукових праць дозволив з'ясувати, що теорія і практика підготовки андрагогів визначається сучасними тенденціями розвитку освіти дорослих, що пов'язано з глобалізацією, інтеграцією, визнанням освіти дорослих як важливого чинника соціального, професійного, особистісного розвитку людини у багатьох країнах. Теоретичний аналіз проблеми засвідчив тенденцію утвердження статусу фахівця з освіти дорослих, еволюцію проблеми підготовки андрагогів від декларування ідеї у документах міжнародних організацій до наукового обґрунтування у контексті теорій професіоналізації, формулювання вимог і практичної реалізації змісту й організації навчання осіб, професійна діяльність яких пов'язана з освітою дорослих. Обґрунтовано сутність базових понять дослідження з урахуванням сучасних тлумачень у вітчизняних і зарубіжних працях. З'ясовано, що поняття «андрагог» визначається як фахівець з організації навчання дорослих, що передбачає цілеспрямоване поетапне керівництво і супровід у процесі набуття знань, умінь, навичок, компетентностей, підтримку у визначенні їхніх освітніх потреб та створення простору для самостійної діяльності й самореалізації.

2. Обґрунтовано концептуальні основи професійної підготовки андрагогів у контексті аналізу німецьких теорій професіоналізації. З'ясовано, що в основу концептуальних засад підготовки андрагогів у Німеччині покладено теорії професіоналізації, що уможливлюють виокремлення фахових компетентностей фахівця з освіти дорослих відповідно до видів діяльності у галузі освіти дорослих. З-поміж основних теоретичних положень, що визначають особливості професіоналізації у галузі освіти дорослих Німеччини, виокремлено такі: здатність до професійної діяльності у цій галузі забезпечується відповідною профільною освітою (В. Шуленберг, С. Гессен, Т. Парсонс, Л. Хартман); набуття професійного статусу андрагога сприяє соціальній адаптації, професійному розвитку, самовдосконаленню фахівця у визначеній професійній сфері (М. Пфаденхауер, Г. Форнек, Р. Стіхве, Г. Міг, Г. Вільке); набуття професійної компетентності має передбачати здатність до використання наукових знань, сформованість самостійності професійної діяльності, реалізацію етичних зобов'язань перед певною категорією дорослих, окремою особистістю відповідно до розроблених стандартів (В. Гізеке, Д. Ніттель, С. Шмідт-Лауф). У результаті узагальнення означених теорій професіоналізм андрагога розглядається як сукупність компетентностей, що дозволяють на високому науковому та теоретичному рівнях вирішувати складні завдання проєктування освітньої траєкторії дорослої людини.

3. Визначено, що концепція підготовки андрагогів у Німеччині корелює із національною концепцією безперервної освіти і освіти дорослих. В її основі – багатогранні інтерпретації освіти дорослих. Виявлено, що у працях німецьких учених, педагогів це поняття набуває додаткової конотації та передбачає право на освіту упродовж життя, свідчить про розвиток демократії, економічний розвиток суспільства, взаємодію поколінь, збільшення можливостей для працевлаштування

на ринку праці, зумовлює особистісний і професійний розвиток людини, а також суспільний, державний поступ загалом. Освіта дорослих сприяє подоланню викликів у міжнародному і локальному (німецькому) контексті, серед яких: збільшення обсягу знань, їх старіння; зміни в економіці; інтернаціоналізація в політиці, економіці, суспільстві; демографічні зміни; «постдемократія», соціальні та політичні виклики. Основоположними у функціонуванні освіти дорослих в Німеччині є принципи свободи, лібералізму, субсидіарності, плюралізму, зорієнтованості на потреби дорослої людини.

За результатами аналізу законодавчо-нормативної бази освіти дорослих у Німеччині констатовано, що, попри визнання значущості освіти дорослих, на рівні держави правове регулювання галузі обмежене, відсутній єдиний галузевий закон. На державному рівні визначено основні нормативні положення освіти дорослих, врегульовано можливості забезпечення безперервної освіти, порядок здобуття професійної освіти, розроблено механізми дистанційного навчання, здійснюється підтримка міжнародного співробітництва у галузі освіти дорослих. Рамкові умови, змістові та організаційні засади освіти дорослих визначаються у документах на рівні федеральних земель. З'ясовано, що однією з обов'язкових умов державної фінансової підтримки закладу освіти дорослих є наявність кадрів відповідної кваліфікації, що актуалізує питання підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими.

4. Розкрито роль університетів у реалізації ідеї безперервної академічної освіти та подальшої академічної професіоналізації освіти дорослих у Німеччині. З'ясовано, що у взаємодії терміносполук «професія – професіоналізація – професіоналізм» сутність академічної професіоналізації освіти дорослих ототожнюється з академічною підготовкою фахівців з освіти дорослих. Академічна професіоналізація передбачає спрямованість університетів не лише на забезпечення формальної кваліфікації на основі академічних знань у галузі освіти дорослих, але й створення можливостей і стимулювання розвитку особистісних якостей, професійних компетентностей. На забезпечення професіоналізації спрямована діяльність університетів Німеччини (Берлінський університет імені Гумбольдтів, Вуппертальський університет, Вюрцбурзький університет Юліуса Максиміліана, Єнський університет імені Фрідріха Шиллера, Католицький університет Фрайбурга, Магдебурзький університет імені Отто фон Геріке, Педагогічний університет Людвігсбурга, Технічний університет Кайзерслаутерна, Тюбінгенський університет, Університет Аланус, Університет Аугсбурга, Університет Дуйсбург-Ессен, Університет Отто і Фрідріха в Бамберзі, Фрайбурзький університет та ін.), у яких створюються умови для безперервної академічної освіти. Освітня і соціальна місія університетів передбачає утвердження концепції освіти дорослих як суспільної та соціально значущої парадигми, відкритість вищої освіти для усіх зацікавлених осіб шляхом визнання компетентностей і кваліфікацій, пов'язаних із попередньою практичною чи професійною зайнятістю, розроблення інституційних заходів та механізмів доступу до навчання. Констатовано, що у Німеччині немає чітко визначених механізмів інституалізації безперервної освіти. Університети Німеччини обирають напрями

утвердження концепції безперервної освіти, у них реалізуються відповідні освітні програми підготовки андрагогів з урахуванням запитів держави, федеральних земель.

З'ясовано, що освітні пропозиції у сфері освіти дорослих Німеччини розраховані на різні цільові групи осіб, які прагнуть навчатися впродовж усього життя. У цьому контексті ключовою є англо-саксонська концепція «нетрадиційних студентів»: Second Chance Learners – учні «другого шансу»; Equity Groups – групи пайової участі; Deferrers – відкладають здобуття освіти до кращих (більш сприятливих) часів; Recurrent Learners – учні, які продовжують навчатися для отримання додаткової кваліфікації; Returners – ті, хто повертаються до навчання; Learners in later life – учні більш пізнього віку. Реалізуючи принцип відкритості освітньої політики, університети з урахуванням певної цільової групи, вимог до фахівців з освіти дорослих забезпечують широкий спектр освітніх програм, пропозицій професійного розвитку у цій галузі.

5. Здійснено змістово-контекстний аналіз освітніх програм і визначено особливості академічної підготовки андрагогів в університетах Німеччини. Доведено, що підготовка фахівців з освіти дорослих за університетськими програмами у Німеччині спрямована на набуття професіоналізму в межах визначених кваліфікаційних рамок. Майбутні андрагоги опановують необхідні фахові, методичні, соціальні, особистісні компетентності, які забезпечують успішність професійної діяльності, що включає: здатність до планування, моніторингу й оцінки програм і конкретних пропозицій; проект-менеджмент; викладацьку діяльність; діяльність референта; консультативну і дослідницьку роботу; управлінські уміння; сприяння у розвитку персоналу; роботу з громадськістю; маркетингову діяльність, що відповідає кваліфікаційним вимогам до фахівців з освіти дорослих на ринку праці.

Визначено особливості академічної підготовки андрагогів в університетах Німеччини, серед яких – спрямованість освітніх програм на підготовку фахівців для системи освіти дорослих у Німеччині; зміст, організаційні засади навчання зорієнтовані на потреби ринку праці; диференціація професійно-орієнтованих дисциплін, а також недостатність розроблення механізмів визнання результатів неформальної освіти, оцінювання компетентностей, залежність фінансування освітніх програм від якості кадрового забезпечення тощо. З'ясовано, що освітні програми бакалаврату мають узагальнене загальноосвітнє спрямування, а професійна підготовка з освіти дорослих в основному відбувається за магістерськими програмами, хоча деякі з них мають досить специфічний профіль (наприклад, організаційний розвиток, вища освіта, європейська освіта для дорослих). У програмах бакалаврату питання освіти дорослих часто інтегровані в кілька модулів або курсів, тоді в умовах магістратури формується спектр компетентностей, зокрема андрагогічних. В університетах зростає кількість додаткових пропозицій щодо забезпечення академічної безперервної освіти, що розширює можливості для професіоналізації освіти дорослих та підготовки андрагогів.

6. Виявлено конструктивні ідеї німецького досвіду та визначено можливості

їх творчого використання у розбудові системи професійної підготовки андрагогів в Україні. На рівні земельного законодавства встановлено, що заклади освіти дорослих можуть мати фінансову підтримку лише тоді, коли працівники певних рівнів отримують фахову академічну підготовку за напрямом «Освіта дорослих / безперервна освіта», що стимулює та мотивує потенційних студентів до здобуття відповідної кваліфікації. Серед прогресивних досягнень підготовки андрагогів у Німеччині також визначено такі: наявність значного навчального навантаження, відведеного на практичну підготовку та проведення наукового дослідження у межах бакалаврських та магістерських програм підготовки андрагога; налагоджена ефективна співпраця університетів зі стейкхолдерами та провайдерами освіти дорослих; наявність широкого спектру освітніх програм (від тривалих кількарічних університетських курсів до предметних, тематичних тощо); реалізація програм підвищення кваліфікації, розвитку професіоналізму; розроблені професійні стандарти андрагога, а також критерії та профіль кваліфікованого викладача у галузі освіти дорослих.

Творче використання конструктивних ідей німецького досвіду підготовки андрагогів передбачає їх упровадження у теорію і практику розвитку системи освіти дорослих в Україні. Констатовано, що якісна імплементація найкращих зразків вивченого досвіду можлива за умови розроблення і набуття чинності галузевого закону, нормативних супровідних документів; реалізації механізмів ліцензування та акредитації освітніх програм зі спеціальності «Освіта дорослих»; наявності джерел фінансування для здійснення підготовки андрагогів з урахуванням державного замовлення; забезпечення взаємодії усіх провайдерів освіти дорослих на регіональному рівні тощо.

З метою забезпечення професіоналізації освіти дорослих в Україні можливими перспективами подальших наукових пошуків у цій галузі є: дослідження нормативно-правової бази функціонування освіти дорослих як сфери суспільного життя й професійної діяльності у європейських країнах; вивчення зарубіжного досвіду підготовки андрагогів, конкретизація вимог до їхніх особистісних і професійних якостей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковано основні наукові результати дослідження

1. Гуляєва, М. М. (2020). Академічна підготовка фахівців освіти дорослих у Німеччині: змістовий дискурс в історичній ретроспективі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: збірник наукових праць*. Запоріжжя. Вип. 72. Т. 1. С. 6-12. – URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/72/part_1/3.pdf

2. Гуляєва, М. М. (2019). Зміст підготовки фахівців освіти дорослих в Україні (з урахуванням німецького досвіду). *Професійна і неперервна освіта: польсько-український науковий щорічник*. Варшава. № 4. С. 245-259. <https://portal.issn.org/resource/ISSN/2543-7925#>

3. Гуляєва, М. М. (2020). Німецька модель професійної освіти й освіти дорослих в рамках міжнародного співробітництва. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич. Вип. 31. Том 3. С. 121-126. – URL: <http://journals.urau.ua/index.php/2308-4855/article/view/214095/214177>

4. Гуляєва, М. М. (2017). Освітні потреби дорослого населення: результати емпіричного дослідження. *Гірська школа Українських Карпат: наукове фахове видання з педагогічних наук*. Івано-Франківськ. № 16. С. 133-137. – URL: http://mountainschool.pu.if.ua/sites/default/files/Issue_16/36.pdf
doi: 10.15330/msuc.2017.16.133-137

5. Гуляєва, М. М. (2019). Професія «андрагог»: міжнародні та національні кваліфікаційні системи і стандарти підготовки. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна*. Кам'янець-Подільський. Вип. XXXIII. С. 15-32.

6. Huliaieva, M. (2020). Universities in the Continuing Education System in Germany. *Comparative Professional Pedagogy: Scientific Journal (Порівняльна професійна педагогіка: Науковий журнал)*. Kyiv – Khmelnytskyi (Київ – Хмельницький). № 10 (4). Р. 98-105. – URL: <https://www.khnu.km.ua/root/files/02/20204/14.pdf>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Гуляєва, М. М. (2019). Андрагогіка та інклюзія: перспективи формування якісного нового освітнього середовища. *Соціальне партнерство та міжвідомча взаємодія у вирішенні актуальних проблем інклюзії : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, 22 листопада, Чернівці : Технодрук. С. 79-83.

8. Гуляєва, М. М. (2017). До питання професіоналізації освіти дорослих в сучасній Європі. *Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, 26-28 жовтня, Чернівці : Чернівецький національний університет. С. 236-240.

9. Гуляєва, М. М. (2019). Змістові аспекти підготовки андрагогів у Німеччині. *Технології професійної підготовки фахівців у сучасному освітньому просторі : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, 17 травня, Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД». С. 27-30.

10. Гуляєва, М. М. (2019). На шляху до професіоналізації освіти дорослих в Україні. *Концептуальні шляхи реформування та розвитку педагогічних наук : матеріали науково-практичної конференції*, 10-11 травня, Миколаїв. Херсон : Видавництво «Молодий вчений». С. 71-76. – URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ped/36may2019/15.pdf>

11. Гуляєва, М. М. (2018). Історичний розвиток і сучасний стан системи освіти дорослих в Німеччині. *Соціальна робота і проблеми міграційних процесів у глобалізованому світі : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, 3-4 травня, Чернівці : Чернівецький національний університет. С. 62-66.

12. Гуляєва, М. М. (2017). Експертна оцінка ринку освітніх послуг для дорослого населення. *Транснаціональний розвиток освіти та медицини: історія, теорія, практика, інновації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю Тернопільського державного медичного університету ім. І.Я. Горбачевського, 23-24 листопада, Тернопіль*. С. 60-62.

13. Гуляєва, М. М. (2018). Неформальна та інформальна освіта дорослих в Україні. *Наукові дослідження: закономірності та парадокси : збірник матеріалів міждисциплінарної науково-практичної конференції, 18 травня, Київ*. С. 48-51. – URL: <http://futurolog.com.ua/publish/9/Zbirnyk.pdf#page=48>

АНОТАЦІЇ

Гуляєва М. М. Професійна підготовка андрагогів в університетах Німеччини. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Київ, 2021.

У дисертації досліджено проблему професіоналізації освіти дорослих у Німеччині; обґрунтовано роль німецьких університетів у реалізації ідеї безперервної академічної освіти та подальшої академічної професіоналізації освіти дорослих.

На основі змістово-контекстного аналізу освітніх програм підготовки андрагогів в університетах Німеччини визначено характерні риси академічної підготовки андрагогів в університетах Німеччини (відсутність федерального галузевого законодавства, регулювання освіти дорослих земельними законами; наявність персоналу відповідної кваліфікації як необхідної умови державного фінансування інституцій освіти дорослих; збільшення кількості дорослих студентів в університетах; здійснення академічної підготовки в університетах як процес набуття фахових компетентностей андрагога і формою освітньої практики дорослих; двоступенева система академічної підготовки; уніфікація освітніх процесів різних університетів задля забезпечення мобільності; наявність кваліфікаційних можливостей у галузі освіти дорослих; «маргіналізація» освіти дорослих / безперервної освіти; профілізація магістратури, конкретизація у фокусі програми «Освіта дорослих / безперервна освіта» маркерів спеціалізації; домінування науково-дослідницької складової магістерських програм; наявність широких можливостей працевлаштування як умова розроблення, акредитації та переакредитації освітніх програм; чітко визначені рамкові умови професіоналізації освіти дорослих). Проаналізовано теорії професіоналізації як концептуальні основи професійної підготовки андрагогів у Німеччині.

Обґрунтовано роль університетів в утвердженні ідеї академічної безперервної освіти та подальшій академічній професіоналізації освіти дорослих в Німеччині. Розкрито систему визнання, сертифікації і підвищення кваліфікації фахівців освіти дорослих у Німеччині.

Представлено результати компаративістського аналізу українського і німецького досвіду щодо конструювання профілю андрагога. Схарактеризовано стан і перспективи розвитку освіти дорослих та підготовки андрагогів в Україні. Представлено зміст освітньої програми «Освіта дорослих» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» другого (магістерського) рівня вищої освіти, що реалізується на факультеті педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Окреслено можливості творчого використання конструктивних ідей німецького досвіду в процесі професіоналізації освіти дорослих в Україні.

Ключові слова: освіта дорослих, безперервна освіта, андрагог, фахівець з освіти дорослих, професіоналізація, академічна професіоналізація, університет, бакалавр, магістр, вища освіта.

Гуляева М. М. Профессиональная подготовка андрагогов в университетах Германии. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. Институт педагогического образования и образования взрослых имени Ивана Зязюна НАПН Украины, Киев, 2021.

В диссертации исследована проблема профессионализации образования взрослых в Германии; обоснована роль немецких университетов в реализации идеи непрерывного академического образования и дальнейшей академической профессионализации образования взрослых.

На основе содержательно-контекстного анализа образовательных программ подготовки андрагогов в университетах Германии определены характерные черты академической подготовки андрагогов в университетах Германии (отсутствие федерального отраслевого законодательства, регулирование образования взрослых земельными законами; наличие персонала соответствующей квалификации как необходимого условия государственного финансирования учреждений образования взрослых; увеличение количества взрослых студентов в университетах; осуществление академической подготовки в университетах как процесс приобретения профессиональных компетенций андрагога и форма образовательной практики взрослых; двухступенчатая система академической подготовки; унификация образовательных процессов различных университетов для обеспечения мобильности; наличие квалификационных возможностей в области образования взрослых; «маргинализация» образования взрослых / непрерывного образования; профилирование магистратуры, конкретизация в фокусе программ «образование взрослых / непрерывное образование» маркеров специализации; доминирование научно-исследовательской составляющей магистерских программ; наличие широких возможностей трудоустройства как условие разработки, аккредитации и переаккредитации образовательных программ; четкое определение рамочных условий профессионализации образования взрослых). Проанализированы теории

профессионализации как концептуальные основы профессиональной подготовки андрагогов в Германии.

Обоснована роль университетов в утверждении идеи академического непрерывного образования и дальнейшей академической профессионализации образования взрослых в Германии. Раскрыто систему признания, сертификации и повышения квалификации специалистов по образованию взрослых в Германии.

Представлены результаты компаративистского анализа украинского и немецкого опыта конструирования профиля андрагога. Охарактеризованы состояние и перспективы образования взрослых и подготовки андрагогов в Украине. Представлено содержание образовательной программы «Образование взрослых» специальности 011 «Образовательные, педагогические науки» второго (магистерского) уровня высшего образования, которая реализуется на факультете педагогики, психологии и социальной работы Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича. Определены возможности творческого использования конструктивных идей немецкого опыта в процессе профессионализации образования взрослых в Украине.

Ключевые слова: образование взрослых, непрерывное образование, андрагог, специалист по образованию взрослых, профессионализация, академическая профессионализация, университет, бакалавр, магистр, высшее образование.

Huliaieva M. M. Professional training of andragogues in universities of Germany. – On the rights of the manuscript.

Thesis for the scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on the specialty 13.00.04 – The theory and methods of professional education. Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (NAES of Ukraine), Kyiv, 2021.

The thesis explores the problem of professionalization of adult education in Germany; the role of German universities in establishing the idea of academic continuing education and further academic professionalization of adult education is substantiated.

The issues of training specialists for the sphere of adult education are covered in historical and legal (chronology of events of the approval of the role and status of the adult education specialist, international documents of declarative fundamental character) and research (foreign and national researches) directions. The definitional diversity of the problem is revealed – the use of a large number of related concepts associated with the professional training and activities of andragogues as specialists and educators for adult education.

On the basis of the content-context analysis of educational programs of andragogues training in universities of Germany the characteristic features of andragogues academic training in German universities were determined (lack of federal sectoral legislation, the regulation of adult education by land laws; the availability of staff with appropriate qualifications as a prerequisite for public funding of adult education institutions; increasing the number of adult students in universities; the implementation of academic training in universities as a process of acquiring professional competencies andragogues

and a form of educational practice of adults; the two-tier system of academic training; the unification of the educational processes of the different universities to ensure mobility; availability of qualification opportunities in adult education; «marginalization» of adult education / continuing education; profiling of master's programs, the specification of the focus of «adult education / continuing education» markers of specialization; the dominance of the research component of the master's degree programs; extensive employment opportunities as a condition for the development, accreditation and re-accreditation of educational programs; a clear definition of the framework conditions for the professionalization of adult education). The theories of professionalization as the conceptual basis for the professional training of andragogues in Germany were analyzed.

An overview of the current state of adult education / continuing education offers in Germany was carried out on the basis of the traditional German educational reference literature (Studienführer Erwachsenenbildung / Weiterbildung (DIE) – Study Guide «Adult Education / Continuing Education» (German Adult Education Institute); «Dokumentation von Studienangeboten der Erwachsenenbildung / Weiterbildung unter Einbezug von berufsbegleitenden und weiterbildenden Studiengängen in Deutschland» aus dem Jahr 2015 (Witt & Müller, 2015) – «Documentation of training programs in adult education / continuing education including full-time and part-time programs in Germany» from 2015 (Witt & Müller, 2015); the resources of the authoritative information portals Hochschulkompass (University Compass) of the University Rectors' Conference (HRK) and Studium.org of the The German Society of Educational Science (DGfE).

The role of universities in establishing the idea of academic continuing education and further academic professionalization of adult education in Germany was substantiated. The system of recognition, certification and advanced training of adult education specialists in Germany is disclosed. The issues of forming and fixing the professional habitus of adult education specialists were revealed.

The results of comparativistic analysis of Ukrainian and German experience in constructing andragogues' profile are presented. The state and prospects of adult education and andragogues training in Ukraine are characterized. The contents of the educational program «Adult Education» of the specialty 011 «Educational, pedagogical sciences» of the second (master) level of the higher education tested at the faculty of pedagogy, psychology and social work of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University is presented. The program was developed on the basis of comprehension of the German experience of andragogues training and proposed as a result of socially motivated, scientifically justified, planned and implemented measures of training the future specialist of adult education in the institution of higher education in Ukraine. The possibilities of creative use of constructive ideas of German experience in the process of professionalization of adult education in Ukraine were identified.

Keywords: adult education, continuing education, andragogue, adult education specialist, professionalization, academic professionalization, university, bachelor, master, higher education.